

NYA AVHANDLINGAR

Hanna Jansson: *Drömmen om äventyret. Långfärdsseglares reseberättelser på internet*. Institutionen för etnologi, religionshistoria och genusvetenskap, Stockholms universitet 2017. 266 s., ill. English summary. ISBN 978-91-7649-614-5.

Hanna Jansson undersöker, i sin intressanta och välskrivna doktorsavhandling i etnologi, långfärdsseglares berättande på bloggar och hemsidor på internet. Utgångspunkten är att reseberättelserna får sin speciella karaktär genom att de skrivs under pågående resor, gestaltar pågående förlopp och publiceras på internet. Vad det innebär för berättelserna, skribenterna och läsarna undersöks i avhandlingen.

Avhandlingens syfte är att analysera hur långfärdsseglare i berättelser på internet framställer pågående resor samt att visa hur berättelser, berättande och erfarenheter står i ömsesidig relation till varandra. Särskilt undersöks hur berättelserna till form och innehåll påverkas av att resorna på en och samma gång är berättelsernas handling och berättandets kontext.

Till grund för analysen ligger framförallt fyra besättningsars skriftliga berättelser, publicerade på de tre bloggarna *Sailing Olivia*, *Nada Land* och *S/Y Bella*, samt på hemsidan *Escape to Danger*. Materialet omfattar 750 sidor resebrev inklusive fotografier, ett tusental ytterligare bilder samt annat material såsom en loggbok, ett twitterflöde, seglarnas presentationer av sig själva, sina båtar och seglingsrutter. Även gästboksinslag och kommentarer har studerats.

Författaren har också intervjuat besättningsarna efter hemkomsten och genomfört fältarbeten

i två hamnar längs seglarnas rutt: En vecka vardera, i februari respektive november 2012, i Las Palmas på Gran Canaria då sammanlagt åtta besättningar intervjuades och nio dygn i juni i Horta, på ön Fayal i ögruppen Azorerna, då fyra besättningar intervjuades.

På *Escape to Danger* publiceras resebrev från en seglats till Antarktis med segelbåten *Wild Rose* och besättningen Kristian 23 år och Johan 29 år. Hemsidan startas strax före deras avfärd i december 2005. *S/Y Bellas* besättning består av Stefan, Ellinor och deras tre barn, två till sex år gamla. De avseglar i juni 2008 och seglar till västra Karibien och Mellanamerika för att sedan vända hemåt via Kuba och Florida. Bloggarna *Nada Land* och *Sailing Olivia* skildrar två pars seglingar med start 2010 från Sverige över Atlanten till Västindien och tillbaka via ögruppen Azorerna, det så kallade Lilla varvet.

Lilla varvet är en ”sedan sekler etablerad rutt längs Europas kust och över Atlanten”, samt avhandlingens empiriska och analytiska utgångspunkt. Den har även fått utgöra ramverket för avhandlingens disposition. Avhandlingen omfattar åtta kapitel och totalt 266 sidor inklusive flera fotografier, referenser och bilagor. Den präglas av ett ledigt och empirinära språk, spännande infallsvinklar och intressanta analyser, där noggranna empiriska beskrivningar skapar förståelse för seglarlivet och för berättelserna om det.

I inledningskapitlet presenteras syfte och frågeställningar, avhandlingens centrala begrepp och perspektiv samt material, metod, informanter och disposition. Författaren har valt att inte placera avhandlingen i den litteraturvetenskapliga och historiska forskningen kring reseberättel-

ser eller i det växande fältet av forskning om berättande på internet. Istället inspireras hon av folkloristisk narrativforskning, medie- och kommunikationsforskning, perspektiv på platsskapande, ritualteori, folklöre på internet och etnologisk internetforskning. Hon tar dessutom fasta på den tidigare forskningen om långfärdsseglare och forskningsfältet maritim etnologi. I inledningskapitlet förs också en reflexiv och fördömligt tillgänglig diskussion om etik, insamling och bearbetning av nätmaterial. Författaren är inte själv långsegelare och hon diskuterar i inledningskapitlet de fördelar och utmaningar detta inneburit och förklarar att hon i analysarbetet använder sina egna reaktioner och erfarenheter som läsare.

Seglarnas reseskildringar betraktas som berättelser vilka växer fram över tid genom att nya inlägg och brev publiceras. När resorna är över har de samlade inläggen och breven skapat berättelser bestående av en lång rad enskilda men sammanhängande delar. Reseberättelserna på internet kan därmed förstås som ”en sorts följetonger där redogörelser och beskrivande sekvenser varvas med tydligt avgränsade berättelser”. Utgångspunkten är att seglarnas reseskildringar utmanar etablerade definitioner av berättelser eftersom de skrivs under pågående resor, gestaltar pågående förlopp och publiceras på internet. Författaren använder på så vis empirin för att förhålla sig kritiskt till det hon kallar den etablerade berättelsedefinitionen, vilken hon spårar till sociolingvisten William Labovs strukturalistiska arbeten om personliga erfarenhetsberättelser.

Inspirerad av historiken Reinhardt Kosellecks begreppspar erfarenhetsrum och förväntanshorisont undersöks hur seglarna hantlar dåtid, nutid och framtid i sina berättelser. Erfarenhetsrum förstås som ”förmedlade förflutna upplevelser knutna till de platser som seglarna gestaltar längs den seglade ruten”. Förväntanshorisont används för att tolka seglarnas återkommande framåtblickande och uttryckta föreställningar om platser de ännu inte upplevt.

Användningen av Koselleck är väldigt intressant och relevant. Erfarenhetsrum och förvän-

tanshorisont illustrerar väl avhandlingens poäng med att seglarna inte vet slutet på berättelsen när de berättar den. För att undersöka detta förhållande använder sig författaren också av begreppen samtidigt och retrospektivt berättande, där det senare motsvarar ”den etablerade berättelsedefinitionen”. Det retrospektiva berättandet ingår i berättarens repertoar, skriver författaren. Det skildrar förflutna och avslutade händelser, alternativt förlopp som saknar direkt anknytning till framförandesituationen. Samtidigt berättande, gestaltar däremot, enligt författaren, förlopp som ännu inte fått sin upplösning, som har både förflutna och framtida episoder och som antingen handlar om själva framförandesituationen eller på något sätt är direkt relaterade till framförandet. I avhandlingen visar författaren att samtidigt och retrospektivt berättande inte är två absoluta eller helt åtskilda framställningsformer, utan de förenas och kombineras i en och samma följetong, och i ett och samma brev. Detta skapar en illusion av att läsaren har tillgång till skribenternas omedelbara nu.

I det andra kapitlet Söderut till smöret smälter: Om förväntan och rutter, undersöks relationen mellan seglingsrutter och berättelsernas förväntanshorisont, strukturer och tempo. Författaren inleder med beskrivningar av seglarnas förberedelser inför avseglingen från Sverige. Med utgångspunkt i meteorologiska och geografiska faktorer analyseras sedan berättelserna narrativa geografi, vilket ger läsaren en direkt inblick i ruten och platsernas avgörande betydelse för berättelserna.

Eftersom besättningarna i regel följer de etablerade rutterna ser segelskildringar ofta mycket lika ut, till innehåll och kronologi. Berättandet är en integrerad del av resans tillvaro och står i direkt relation till var seglarna för tillfället befinner sig. De korsar samma vatten, gör uppehåll i samma hamnar och anpassar sig efter samma väderfenomen, samtidigt som de skriver om dessa. Platserna i sin tur förknippas med olika seglingspraktiker eller göromål, men också med specifika förväntningar och framställningssätt. Berättelserna byggs på så vis upp längs en lång rad narrativa hållplatser och knutpunkter, där vissa skyndas förbi i skildringarna, medan andra

tillskrivs desto större betydelse. Till de senare hör Las Palmas och Horta, vilka författaren kategoriserar som ”fysiska och narrativa knutpunkter”.

I kapitel tre Det händelselösa äventyret: Om vardagen på Atlanten analyseras inlägg och brev från Atlantöverfarten västerut, vilken tolkas som både en statushöjande övergångsritual och en seglingsmässigt enkel och långtråkig etapp. Överfarten är en ”liminalitet inom liminaliteten”, skriver författaren. Den är ”gränslös, tvetydig och problematisk”. I uppdateringarna från Atlantöverseglingen är detaljer från det beskrivande nuet i fokus, och vissa händelser framställs i kortare, avgränsade berättelser eller dramatiserade episoder. När ingenting uppseendeväckande händer är det den vardagliga tillvaron ombord som hamnar i fokus för berättandet. Visserligen kan uppdateringarnas innehåll framstå som triviala, men de blir begripliga när det sätts i relation till sina sociala och situationella kontexter. Seglarna behöver således inte gå utöver det vardagliga för att behålla läsarnas uppmärksamhet, men för att överfartsskildringarna ska framträda som exempel på äventyrs- eller prestationsberättelser behöver blicken ”lyftas från de enskilda brevens innehåll och detaljer”, konkluderar författaren.

I kapitel fyra, som har titeln Fyra nyanser av blått: Om individuella berättarröster, står resornas olikheter och informanternas individuella berättarstilar i fokus. Här undersöks hur besättningarna förhåller sig till olika genrer då de gestaltar exceptionella erfarenheter i exotiska miljöer. Eftersom besättningarna efter Atlantöverfarterna inte längre följer samma rutter blir deras narrativa geografi nu mindre enhetlig. Uppdateringarna från de två besättningarna på *Olivia* och *Nada*, som fortsätter att segla runt i Karibien, analyseras i termer av turism. Karibien gestaltas som ett vacation-space där det vardagliga och hemlika i seglartillvaron tonas ned till förmån för semestertillvarons extraordinära inslag. Med sina fotografier ger besättningarna uttryck för en visuell förförståelse och ett redan medialiserat seende. På dessa sätt förstärks kontrasten mellan läsarnas och seglarnas situation.

Besättningen på *Wild Rose* gestaltar istället sin seglats till Kap Horn och Antarktis i termer av en äventyrsberättelse. De iscensätter ett ”landscape of fear”, skriver författaren, vilket gör att läsaren konstant förväntar sig att det värsta ska hända. Besättningen på *S/Y Bella* utgörs av en barnfamilj som seglar till Kuna Yala i Mellanamerika. Deras skildringar av ”det traditionella levnadssättet, mola-hantverken och pärlsmuckena runt benen” analyseras i termer av etnografiska rapporter, guideböcker och uppslagsverk.

I kapitel fem, Samtidighetens illusion: Om framställningen av tid, undersöks relationen mellan tiden i texterna och tiden för skapandet av texterna. Förhållandet ger upphov till olika läsoplevelser och medför att berättelserna får olika hastigheter. I kapitlet analyseras hur berättelserna till form och innehåll påverkas av uppdateringsfrekvens och brevens och inläggens tidsspann. Analysen visar att skillnaderna i framställningsform och stil förstärks av hur ofta seglarna skriver och av hur de i texter och bilder förhåller sig till temporala förlopp och resornas tid. Det framgår också att besättningarna skapar reseberättelser där det centrala är berättelsens, inte berättandets, tid. Resans rutt och kronologi är berättelsens bärande struktur och illusionen av en samtidig berättelse upprätthålls även när resans praktiska och lockande aspekter kommer i vägen för berättandet, påpekar författaren.

I kapitel sex, Till pappa och alla på en gång: Om läsargrupper och kompromisser, diskuteras seglarnas reflektioner kring och ambitioner med det egna skrivandet samt hur reseberättelserna skrivits med flera olika läsargrupper i beaktande. Seglarna är vana läsare av andra seglingsberättelser och när de startar sin sajt gör de ett narrativt åtagande. De skrivande seglarna anstränger sig för att tillgodose läsarnas önskemål; de tar hänsyn till oroliga anhöriga och försöker inkludera olika sorters läsare. Här beskrivs hur seglarna drar nytta av bloggmediets logik genom att de får resebrevet att framstå som skrivna samtidigt som det skildrade sker, trots att så egentligen inte alltid är fallet.

I det sjunde kapitlet *Hemma igen*: Om berättelsernas slut och avslut analyseras vad som händer med berättelserna och berättandet då seglarna återvänder hem. Författaren tar fasta på hur informanterna på olika sätt markerar, eller inte markerar, att deras berättelser tar slut. Här beskrivs berättande som avbryts av oförutsedda motgångar och händelser i livet och tillfällen då författaren, och sajternas läsare, saknat och efterfrågat slut. Analysen visar att seglarna gestaltar en gradvis hemkomst, som bland annat märks i förändring av tonen i resebrevet, samt att tillfredsställande slut kan finnas på andra platser än de förväntade. Att kräva slut i seglarnas reseskildringar innebär därför, skriver författaren, att hänsyn "inte tas till de här aktuella berättelsernas karaktäriserande kännetecken och förutsättningar".

I det avslutande åttonde kapitlet förs en diskussion om avhandlingens viktigaste insikter och frågor för fortsatt forskning identifieras. Att seglarna skriver sina berättelser från ständigt nya positioner i tid och rum orsakar en särskild narrativ rytm, där resans progression skildras genom rörelser både framåt och bakåt i tid och rum. Det förflutna förstås därför inte som någonting avgränsat och isolerat, utan som en del av ett förlopp som sträcker sig in i framtiden. Seglarnas berättande drivs framåt av förväntanshorisonten, av det som komma skall.

Berättandets kraftkälla är på så vis resan i egenskap av pågående projekt, konstaterar författaren och konkluderar att en "kontextuell förståelse av berättelser behöver tillämpas, där hänsyn tas till omständigheter och förutsättningar för berättandet". Här återvänder författaren till diskussionen om det hon kallar den "etablerade berättelsedefinitionen" och skriver att eftersom seglarnas berättelser skrivs under specifika mediala, teknologiska, geografiska och sociala omständigheter kan de inte motsvara "den konventionella berättelseforskningens hårda krav". Trots att författaren påpekar att William Labovs definition av berättelse gäller en specifik form av personliga dramatiska erfarenheter, överför hon alltså denna på sin empiri och finner, föga förvånande, att seglarskildringarna

inte lever upp till kraven på att skildra "förflutna, avslutade förlopp" i "tydligt avgränsade och sammanhängande framställningar av uppseendeväckande händelser". Referenserna till Labovs arbeten från 1960- och 70-talen, är enligt min mening problematiska. Flera av författarens andra referenser, till exempel Katharine Young och Amy Shuman har från 1980-talet och framåt kritiserat och utvecklat Labovs begreppsapparat. Dessutom har berättelseforskningen introducerat andra teoretiska begrepp som torde vara bättre lämpade för analyser av den empiri författaren arbetar med. Som författaren själv skriver är det fråga om ett föränderligt och lyhört berättande där seglarna kontinuerligt anpassar sig efter en rad skiftande faktorer. Att ett sådant berättande inte låter sig anpassas till Williams Labovs daterade begreppsapparat är inte svårt att förstå.

Avhandlingen är rik i flera avseenden. Författaren undersöker, som nämnts, relationen mellan seglingsrutten och berättelsernas förväntanshorisonter och tar fasta på allt ifrån berättelsernas narrativa geografi till framställningarna av seglarhamnarna i Las Palmas och Horta. Med avstamp i ritualteori och teorier om platsskapan tolkas Atlantöverfarten västerut. Likaså undersöks relationen mellan tiden i texterna och tiden för skapandet av texterna, seglarnas reflektioner kring det egna skrivandet, samt vad som händer med berättelserna och berättandet när seglarna återvänder hem. Till detta kommer analyser av bilder och fotografier, vilka författaren betraktar som visuella mikroberättelser, liksom beskrivningar av utformningen av bloggarna och hemsidorna. De olika analytiska greppen är intressanta, väl genomförda, noggrant redovisade och visar tydligt hur form, innehåll och mening är nära sammanbundna och påverkar varandra.

Avhandlingens rikedom är motsägelsefull. Å ena sidan gör den avhandlingen trovärdig, intressant och mycket spännande att läsa, å andra sidan gör den att jag bitvis upplever texten som spretig och eklektisk. Det senare kännetecknar många avhandlingar i etnologi och behöver inte vara ett problem i sig. Dock anser jag att förfat-

taren inte, i tillräckligt hög grad, brottats med de teoretiska referensernas olikheter och komparabilitet. Författaren reder till exempel inte ut relationerna mellan begreppen berättelser och reseberättelser eller beskriver den kritik som andra forskare utfärdat mot den berättelsedefinition hon tar avstamp i. Hon använder också omväxlande termer som reseskildring, långfärdsskildring, segelberättelse och segelskildring. Jag saknar också en diskussion om relationerna mellan de olika genrer som format, inspirerat och till viss del karakteriserar seglingskildringarna, till exempel följetongen, rapporten, bloggen, dagboken och loggboken. Inte heller för författaren en vetenskaplig diskussion kring karaktären på de erfarenheter hon undersöker. Som läsare förblir det oklart vad som skiljer händelse och erfarenhet åt och vems erfarenheter det gäller. Ibland hänvisar författaren till skribenten, ibland seglaren, långfärdsseglaren, berättaren, besättningen och ibland till båtens namn. Detta sammantaget gör att syftets andra led, ”att visa hur berättelser, berättande och erfarenheter står i ömsesidig relation till varandra”, blir något oklart och att avhandlingen inte har en riktigt stabil grund att stå på.

Det skulle dock vara olyckligt om denna instabilitet skymde sikten för de många fördelar avhandlingen har. För egen del är igenkänningsfaktorn hög, trots att det var trettio år sedan jag seglade i samma farvatten. Författaren har således lyckats förmedla livet ombord på ett mycket trovärdigt och inlämnande sätt. Med avhandlingen har Hanna Jansson tagit sig an ett aktuellt, spännande och växande forskningsfält och varsamt och lyhört lyft fram komplexiteten i det till synes enkla. De många intressanta analyserna av sajternas fotografier, reseberättelsernas narrativa geografi och rumsligheter och växlingar mellan förväntanshorisonter och erfarenhetsrum i berättandet inger respekt, skapar intresseväckande läsning och gör detta till en viktig och inspirerande doktorsavhandling i etnologi.

Susanne Nylund Skog, Uppsala

Christina Sandberg: *Med döden som protagonist. En diskursanalytisk studie om dödens makt*. Åbo Akademis förlag, Åbo 2016. 246 s. English summary. ISBN 978-951-765-846-1.

Christina Sandberg har i sin avhandling i folkloristik, *Med döden som protagonist. En diskursanalytisk fallstudie om dödens makt*, tagit sig an ett för oss alla angeläget ämne: döden. Hon skriver därmed in sig i en sedan länge etablerad etnologisk/folkloristisk ämnestradition, där många studier redan är gjorda fast utifrån delvis andra utgångspunkter. Louise Hagbergs *När döden gästar* (1937, i nytryck 2015) är närmast emblematisksammanhanget, men även andra etnologer och folklorister har gjort studier på detta tema.

Christina Sandbergs avhandling är till formen en icke illustrerad monografi på 246 sidor, som inkluderar käll- och litteraturförteckning samt ett appendix, där informanternas familje- och dödsberättelser återfinns. Syftet är att ur ett folkloristiskt perspektiv och med exempel från författarens intervjumaterial visa vilka former av maktagerande som kan förekomma i samband med ett dödsfall i familjen och vilka konsekvenser makthandlingar i dödens diskurs kan få för de berörda, men också hur makt uttrycks under själva intervjuerna. Utgångspunkten är Michel Foucaults tes att makt finns ständigt och överallt i alla relationer.

Avhandlingen bygger huvudsakligen på intervjuer men tar också upp skriftligt material, bland annat vetenskapliga studier inom olika discipliner, vilka behandlar döden samt några populärvetenskapliga alster. Inledningsvis ger Sandberg en överblick över forskning kring döden, dödsföreställningar och dödens ritualer, vilken visar att hon är väl insatt i ämnet såväl inom folkloristik och etnologi som inom andra discipliner.

Dispositionsmässigt är avhandlingen indelad i fyra delar – ”Att forska kring döden”, ”Att tala om döden”, ”Att agera kring döden” och avslutningen ”Att synliggöra makt i dödens diskurs” – och uppbyggd som ett slags ”resa” från sjukdom och dödsfall till begravning, sorg och nyorientering i intervjupersonernas liv. Den första delen